

You have downloaded a document from
RE-BUŚ
repository of the University of Silesia in Katowice

Title: Spojrzenie na termin Polonia - rozważania o tożsamości

Author: Olga Pavliuk

Citation style: Pavliuk Olga. (2018). Spojrzenie na termin Polonia - rozważania o tożsamości. W: J. Malejka (red.), "Języki i kultury w kontakcie" (S. 184-197). Katowice : Wydawnictwo Uniwersytetu Śląskiego

Uznanie autorstwa - Na tych samych warunkach - Licencja ta pozwala na kopiowanie, zmienianie, rozprowadzanie, przedstawianie i wykonywanie utworu tak długo, jak tylko na utwory zależne będzie udzielana taka sama licencja.

UNIwersytet ŚLĄSKI
W KATOWICACH

Biblioteka
Uniwersytetu Śląskiego

Ministerstwo Nauki
i Szkolnictwa Wyższego

OLGA PAVLIUK
Zaporoski Uniwersytet Narodowy
Zaporoże, Ukraina
Uniwersytet Śląski
Katowice, Polska

SPOJRZENIE NA TERMIN *POLONIA* – ROZWAŻANIA O TOŻSAMOŚCI

W czasach globalizacji w wielonarodowościowych demokratycznych państwach i społeczeństwach zostały ustalone prawa i zasady dotyczące mniejszości narodowych i religijnych. Multikulturowość społeczeństw, obserwacja życia codziennego społeczności, w której żyją, inspirują jednostki do oceniania własnych postaw, budowania indywidualnego systemu wartości na podstawie swych doświadczeń. Poszukiwanie odpowiedzi na pytanie „Kim jestem?” – formuje tożsamość człowieka. Na kształtowanie kryterium narodowej tożsamości o tych samych etnicznych korzeniach mają wpływ różne czynniki.

Szacuje się, że poza granicami Polski mieszka ok. 20 milionów osób narodowości polskiej. To jest czwarta pod względem liczebności emigracja w świecie – po chińskiej, niemieckiej i włoskiej. Najwięcej Polaków mieszka w USA i w różnych krajach europejskich. Obszerne skupiska Polaków w Stanach Zjednoczonych znajdują się w Chicago, Nowym Jorku i Detroit (łącznie około 10 mln), a w Europie – w państwach takich jak: Niemcy, Ukraina, Francja, Białoruś, Rosja, Litwa, Irlandia czy Wielka Brytania. Poza tym duża liczba Polaków przebywa w Australii, Argentynie, Brazylii, Kanadzie¹. Takie rozproszenie w świecie jest skutkiem emigracji politycznej, ekonomicznej i przymusowej,

---

¹ Zob. <http://www.polskiinternet.com/poland/polonialiczba.shtml> [dostęp: 20.06.2016].

która miała miejsce w XVIII w., w pierwszej połowie XIX w. oraz w wieku XX, głównie na skutek I i II wojny światowej oraz represji czasów PRL. Dziś obecność w Unii Europejskiej i procesy globalizacji także sprzyjają migracjom polskich obywateli.

Po polskich powstaniach w XIX w. na obczyźnie zaczęły formować się z uchodźców politycznych skupiska Polaków, najliczniej we Francji, Stanach Zjednoczonych i na Wschodzie, zwłaszcza w Rosji. Polska społeczność przyjmowała zesłańców politycznych. Carat rosyjski prowadził politykę kolonialną i unifikacyjną nakierowaną na zniszczenie tradycyjnego sposobu życia narodów. Ze wzrostem kapitalizmu w drugiej połowie XIX w. w ruchu emigracyjnym zaczęły dominować ekonomiczne motywy wyjazdów, tzw. emigracja zarobkowa, która trwała do 1939 r. Również wydarzenia XX w. spowodowały nową falę wyjazdów. I wojna światowa doprowadziła do migracji przymusowych, w tym ewakuacji pod naciskiem frontu i ewakuację przed Niemcami. Agresja ZSRR w 1939 r., kampania wrześniowa z utratą wschodniej części Polski na rzecz ZSRR oraz II wojna światowa przyniosły kolejne deportacje przymusowe i przesiedlenia, w wyniku których powstały duże skupiska Polaków w Kazachstanie, na Syberii (tworzyli je przede wszystkim potomkowie polskich zesłańców z 1936 r. z terenów Zachodniej Ukrainy i Białorusi). W związku z ustaleniem nowych granic po II wojnie światowej poza granicami kraju zostali Polacy na Litwie (w rejonie Wilna), na Białorusi (w rejonie Grodna), na Ukrainie (w rejonie Żytomierza, Lwowa, Chmielnickiego, Winnicy), w Czechach (na Zaolziu). W okresie PRL i stanu wojennego wciąż dokonywały się procesy emigracyjne o podłożu politycznym (w tym emigracja solidarnościowa) i ekonomicznym².

Diaspora polska – jak i inne diaspory narodowościowe – jest zjawiskiem bardzo interesującym w kontekście wielokulturowości jej miejsc zamieszkania. Wydaje się, że środowisko polonijne kryje w sobie wiele możliwości doprowadzenia badań kulturowych, tożsamościowych czy historycznych. Tożsamość narodowa ma charakter dynamiczny i pozostaje pod wpływem procesów historycznych, rozwoju cywilizacyjnego własnego narodu i rozwoju global-

---

² Por. <http://encyklopedia.pwn.pl/haslo/Polonia-emigracja-i-Polacy-w-swiecie;3959692.html> [dostęp: 20.06.2016].

nego. W krajach byłego ZSRR przebywa obecnie, wg danych z tamtych terenów, ok. 1,5 mln osób pochodzenia polskiego (inne źródła podają, że liczba ta sięga nawet 4 mln). Liczebność Polonii na Ukrainie (według danych opublikowanych w Wikipedii) wynosi od 144 do 900 tys.³, a jej główne skupiska to obwody lwowski, żytomierski, chmielnicki. Na wschodzie i południowym wschodzie Ukrainy Polacy od wieków mieszkali w dużym rozproszeniu w środowisku wielokulturowym. Na Ukrainie południowo-wschodniej liczba ta wynosi (na podstawie danych statystycznych z 2005 r.) 0,09% ludności. Uważam, że polskie środowisko jest bardzo ciekawe ze względu na wielokulturowy tygiel tych obszarów zamieszkałych przez 130 mniejszości narodowych. Innym ciekawym aspektem tego zagadnienia jest fakt, że omawiana część Ukrainy jest oddalona od granicy z Polską o ponad 1000 km, rozproszenie Polaków jest tam bardzo duże, powszechne są mieszane związki małżeńskie, utrzymywał się tam długotrwały wpływ polityki radzieckiej i mamy do czynienia z przerwaną łącznością pokoleń. Wydaje się, że nie będzie błędem stwierdzenie, że środowisko Ukrainy południowo-wschodniej jest mniej zbadane niż środowisko polskie w zachodniej części Ukrainy. Ma bowiem inną mentalność, samoświadomość i tradycje niż diaspora na terenie obwodu lwowskiego, którą w mniejszym stopniu dotknął wpływ polityki radzieckiej, i będąc bliżej macierzy, dłużej znajdowała się pod jej wpływem i oddziaływaniem kultury zachodniej. Wydaje się, że południowy wschód Ukrainy może być postrzegany raczej jako przejaw swoistego typu środowiska polskiego ze specyficzną mentalnością powstałą na pograniczu kultur z wieloletnim wpływem polityki radzieckiej.

Przedmiotem tego artykułu są refleksje na temat polskiego środowiska na Ukrainie południowo-wschodniej oraz rozpatrzenie zagadnień dotyczących terminu *Polonia*. Jest on używany od drugiej połowy XIX w., określa się nim całość polskiej grupy etnicznej mieszkającej poza granicami Polski. Czym jednak jest Polonia? Kogo obejmuje się tym terminem? Jaką definicją określamy stowarzyszenia polonijne południowego wschodu Ukrainy – to już Polonia, czy jeszcze Polacy? W artykule spróbuję znaleźć odpowiedzi na pytania: Kim jest jednostka?, Kim się czuje?, Jak jest odbierana przez samą siebie i przez innych: jako

---

³ Por. https://pl.wikipedia.org/wiki/Polacy_na_Ukrainie [dostęp: 20.06.2016].

Polak czy jako członek społeczności polonijnej? I najważniejsze: czy termin *Polonia* we współczesnych czasach jest jednoznaczny? Zainteresowało mnie to pytanie, ponieważ przebywając w różnych sferach polonijnych i naukowych, uczestnicząc w różnych projektach polonijnych i działając na forach internetowych, zauważyłam, że chociaż nazwa *Polonia* odnosi się do środowisk Polaków emigrantów, a nie do tych środowisk, które mieszkają na innym terytorium na skutek chociażby przesunięcia granic, to można stwierdzić, że oni sami siebie nazywają często Polonią, a nie Polakami. Dlatego – na podstawie przeprowadzonych badań empirycznych (wywiadów, ankiet, kwestionariuszy), analizy kontekstualnej i obserwacji ilościowej – pragnę znaleźć najbardziej odpowiedni termin na określenie polskiego środowiska zamieszkującego południowo-wschodnią Ukrainę i zastanowić się, jakie więzi tożsamościowe łączą je z macierzą.

Tabela 1. Rozmieszczenie Polaków na Ukrainie według ukraińskiego spisu powszechnego⁴ z 2001 r.

Obwód	Liczba Polaków	Procent Polaków w stosunku do ogółu ludności
Obwód żytomierski	49046	3,53
Obwód winnicki	3794	0,22
Obwód doniecki	4343	0,09
Obwód dniepropietrowski	3288	0,09
Obwód zaporoski	1774	0,09
Obwód połtawski	813	0,05

Wielki słownik wyrazów obcych podaje następujące znaczenie terminu *Polonia*: «Polacy mieszkający na stałe za granicą» (Markowski 2005, 999). Wikipedia podaje szersze znaczenie tego pojęcia:

Diaspora Polaków, zwyczajowo Polonia (z łac. *Polonia* – Polska) – określenie Polaków mieszkających poza historycznymi granicami Polski. Polonią nazywa się tylko polskich emigrantów, nie określając tym

⁴ Zob. https://pl.wikipedia.org/wiki/Polacy_na_Ukrainie [dostęp: 20.06.2016].

mianem osób i ich potomków mieszkających na terenach, które w przeszłości należały do państwa polskiego, ale w wyniku zmiany granic znalazły się poza Polską. Argumentem na rzecz tego stanowiska jest stwierdzenie, że ludzie ci nie wyjechali z Polski, tylko zmieniły się granice państwa rządzonego przez Polaków. Oni sami uznają się za Polaków, a nie za Polonię⁵.

Władysław T. Miodunka pisze: „często za pomocą terminów »Polacy« i »Polonia« odróżnia się Polaków mieszkających w Polsce od Polaków mieszkających za granicą i obcokrajowców polskiego pochodzenia” (Miodunka 1990, 14). Możemy podsumować, że *Polonia* rozumiana jest w tym przypadku jako tylko Polacy emigranci i ich potomkowie, poza tym nie zaliczamy do nich Polaków mieszkających za granicą wskutek przesunięcia granic. W jej skład nie wejdą rodacy mieszkający na Ukrainie, Białorusi i Litwie oraz Polacy wysiedleni na Syberię i do Kazachstanu. Według definicji są oni Polakami, a nie emigrantami; poza tym, jak już zaznaczono, oni sami uznają się za Polaków, a nie za Polonię.

Kolejne wyjaśnienia interesującego nas zagadnienia znajdziemy u Stanisława Dubisza:

Terminem *Polonia* obejmujemy jednocześnie:

- Polaków zamieszkałych na terenach wchodzących w przeszłości w skład polskiego obszaru państwowego, a więc polskie mniejszości narodowe w państwach sąsiadujących z Polską;
- Polaków, którzy zamieszkali w sposób trwały na terytorium innych państw w wyniku emigracji, deportacji itp.;
- osoby urodzone za granicą z rodziców mających polski rodowód kulturowy, choć urodzonych już poza granicami Polski (Dubisz 2001, 31).

Jak można zauważyć, ujęcie to daje szerszy i nieco inny ogłęd, ponieważ za Polonię uznaje się i Polaków emigrantów, i Polaków zamieszkałych w sąsiednich państwach.

O Polonii jako grupie ludzi z polskimi korzeniami mieszkającej na obczyźnie znaleźć można wiele informacji u innych autorów, na przykład:

---

⁵ Jeśli nie zaznaczono inaczej, wszystkie podkreślenia są moje – O.P.

Terminem *Polonia* określa się skupiska ludności polskiego pochodzenia zamieszkujące poza granicami kraju, wyodrębniające się z szerszego tła życia społecznego jako względnie zintegrowane zbiorowości. W ich skład wchodzi te osoby oraz całe rodziny, które zachowały w jakimś stopniu poczucie łączności duchowej i kulturalnej z Polską jako krajem macierzystym, niezależnie od miejsca swego urodzenia i przynależności państwowej (Dyoniżiak, Mikułowski-Pomorski, Pucek 1980, 126).

Polonię nazywamy też

wspólnotą ludzi, których łączy poczucie przynależności do narodu; pojęciem tym określa się zbiorowość o określonym składzie etnicznym, która w procesie dziejowym urzeczywistnia się jako świadoma wspólnota o podłożu gospodarczym, politycznym, społecznym i kulturalnym (Gellner 1991, 86).

W przytoczonych definicjach pojawiają się zatem następujące określenia: skupiska wyodrębniające się, względnie zintegrowane, poczucie łączności duchowej i kulturalnej z Polską. Nie jest istotne to, z jakich powodów znaleźli się poza krajem ojczystym oni czy ich rodzice, chodzi o poczucie łączności z Polską. Autorzy nie wyjaśniają, czy to ma być język, kontakty z rodakami, podtrzymywanie tradycji polskich w rodzinach, religia.

Jeszcze jedno ciekawe spojrzenie na omawianą kwestię:

Polonią nazywa się zazwyczaj tych, którzy bez względu na kraj urodzenia oraz znajomość języka są świadomi swego polskiego pochodzenia, mają związek emocjonalny z Polską, interesują się polską kulturą oraz polityką państwa polskiego. Poza tym Polonia jest zintegrowaną i pełnoprawną grupą w kraju swego zamieszkania. Skupiska Polonii w poszczególnych państwach tworzą odrębne środowiska, jak na przykład w Stanach Zjednoczonych⁶.

W tym rozumieniu nie jest ważny ani kraj urodzenia, ani znajomość języka, chociaż według wielu naukowców są to podwaliny więzi tożsamościowej.

---

⁶ Zob. <http://www.polskiinternet.com/poland/polonialiczba.shtml> [dostęp: 20.06.2016].

Zdaniem Antoniny Kłoskowskiej wśród podstawowych składników identyfikacji narodowej duże znaczenie przyznaje się językowi (Kłoskowska 1996, 103), ponadto ważne są:

- a) związek emocjonalny; istotne jest, w czym się wyraża i co obejmuje;
- b) zainteresowanie polską kulturą; ważne, jakie są kryteria tego zainteresowania: czy wystarczy uczestnictwo w imprezach organizowanych raz do roku, czy trzeba brać udział w większej liczbie wydarzeń? Jako przykład przytoczmy: „Najwięcej polskich muzeów, instytutów i galerii jest także w Stanach Zjednoczonych. Druga pod tym względem jest Litwa. Jednak to nie w USA, a na Ukrainie organizuje się najwięcej imprez polonijnych⁷. Czy jednak znaczy to, że na Ukrainie jest większe zainteresowanie polską kulturą?;
- c) stopień zintegrowania.

Na podstawie przytoczonych definicji można stwierdzić, że termin *Polonia* jest niejednoznaczny i zależy od kraju, o którym mówimy, od poczucia więzi z nim, od kontaktów z rodakami, a nawet oczekiwań od swojej ojczyzny.

Wróćmy zatem do definicyjnego określenia: *Polonia* czy Polacy na Ukrainie. Dlaczego Polacy sami siebie nazywają często *Polonią*, a nie Polakami? Jeżeli mówimy o Ukrainie, to około 15 organizacji polskich ma w nazwie człon *Polonia*, a 3 z nich działają na rozpatrywanym przez nas terenie, czyli na południowo-wschodniej Ukrainie w charkowskim okręgu konsularnym (zob. tab. 2). Jeżeli zaś południowo-wschodniej części Ukrainy nie zaliczymy do typowych Kresów, jeśli wiemy o bardzo małej liczbie Polaków (a raczej: potomków Polaków z rodzin mieszanych) mieszkających tam w dużym rozproszeniu, to zadziwiająco brzmi *Polonia* w nazwach polskich organizacji na Żytomierszczyźnie (trzy organizacje) albo w Winnicy (jedna organizacja). Równie interesujące wydają się nazwy: Zjednoczenie Polaków Żytomierszczyzny „*Polonia*” w Dowbyszu czy „*Polonia Zwiagielszczyzny*”. Jeżeli na Żytomierszczyźnie Polacy nazywają siebie Polakami i *Polonią* jednocześnie, to nie powinny zaskakiwać nazwy na wschodzie Ukrainy: Związek Polaków „*Polonia*”.

---

⁷ Zob. <http://dziennikzwiazkowy.com/minicz-2/polonia-na-mapie-swiata> [dostęp: 20.06.2016].

Oto wykaz polonijnych organizacji zarejestrowanych na liście Fundacji „Pomoc Polakom na Wschodzie” działających na Ukrainie pod nazwą „Polonia”⁸:

1. Zjednoczenie Polaków Żytomierszczyzny „Polonia” w Dowbyszu/Polskie Kulturalno-Oświatowe Stowarzyszenie w Dowbyszu;
2. Nowograd – Wołyńska Rejonowa Organizacja Stowarzyszenia Kulturalno-Oświatowego „Polonia Zwiagielszczyzny” (obw. żytomierski);
3. Katolicki Klub Sportowy „Polonia”, Żytomierz;
4. Organizacja Społeczna Centrum Rozwoju i Partnerstwa „Polonia”, Winnica;
5. Iziaslawskie Towarzystwo Dobroczynne „Polonia”, Iziaslaw;
6. Towarzystwo Dobroczynne „Polonia”;
7. Klub Piłkarski „Polonia”;
8. Stowarzyszenie Polskiej Kultury „Polonia Semper Fidelis” w Mikołajowie;
9. Obwodowe Towarzystwo Polskie „Polonia” w Chersoniu;
10. Stowarzyszenie Polaków „Polonia” w Jużnoukraińsku;
11. Związek Polaków Kirowogradzczyzny „Polonia” im. Karola Szymanowskiego;
12. Rzymskokatolickie Towarzystwo „Polonia” w Kijowie.

Z zestawienia wynika, że nawet na byłych terenach RP, takich jak Żytomierszczyzna i Winnica, Polacy też nazywają siebie Polonią. Dalej znajdują się nazwy stowarzyszeń na badanym terenie, czyli organizacje polonijne na południowym wschodzie Ukrainy ze słowem „Polonia” w nazwie⁹:

1. Stowarzyszenie Kultury Polskiej „Polonia”, Makijówka,
2. Związek Miłośników Polskiej Kultury „Polonia”, Połtawa,
3. Związek Polaków „ПОЛОНІЯ”, Zaporże.

Jeżeli ogólna liczba stowarzyszeń na liście Fundacji „Pomoc Polakom na Wschodzie” wynosi 190, to wymienionych 15 nie stanowi dużego odsetka. Poza tym trzeba wziąć pod uwagę, że nie wszystkie stowarzyszenia znalazły

⁸ Zob. <http://www.pol.org.pl/organizacje-polskie/lista-organizacji-u/> [dostęp: 20.06.2016].

⁹ Por. http://www.charkow.msz.gov.pl/uk/wspolpraca_dwustronna/polacy_na_ukrainie [dostęp: 20.06.2016].

się w tym spisie, ponieważ np. nie współpracują z Fundacją. Nie tylko na Żytomierszczyźnie Polacy nazywali siebie Polonią. Można się z tym spotkać np. na Białorusi: Stowarzyszenie Polonii Medycznej w Mińsku. O podobnym zjawisku na Zaolziu wspomina Jolanta Tambor, która nadmienia, że chociaż grupy osób polskiego pochodzenia w tym regionie nie określano mianem Polonii, to z biegiem czasu – od podziału Śląska Cieszyńskiego na polską i czechosłowacką część – powoli powstało określenie „Polonia czechosłowacka”, chociaż różni się ona od Polonii na przykład amerykańskiej (Tambor 1998, 141). Może to być w pewnym sensie zjawisko podobne do tego na Ukrainie. Chodzi bowiem nie tylko o to, na jakim terytorium się mieszka, lecz o samo-identyfikację, o tożsamość. Tożsamość znaczy „bycie tym samym; identycznym” (Szymczak 1978–1981, 519), „tożsamość to suma identyfikacji jednostki” oraz „świadomość pewnej odrębności od obcych i poczucie związku z grupą swoich oraz świadomość ciągłości, historycznego trwania tej grupy i jej zbiorowej filiacji – wywodzenia się od wspólnych przodków lub przodka” (Kłóskowska 1996, 138). Zbigniew Bokszański traktuje tożsamość narodową jako złożony układ, który tworzy powiązaną sieć komponentów o charakterze poznawczym, emocjonalnym oraz satysfakcji płynącej z przynależności do konkretnego narodu (2007, 134–135). Problem tożsamości znajduje wyraz w wielu dziedzinach nauki: w socjologii, antropologii, psychologii, kulturologii i można go rozpatrywać w perspektywie jednostki, grupy, narodu, społeczeństwa, etniczności, kultury.

Celem badań jest próba opisanie, jak odbierane są same przez siebie i innych polskie środowiska z Ukrainy, a zwłaszcza z jej południowo-wschodniej części. Za przykład posłuży obwód zaporoski, będący typowym dla tego terenu obszarem pod względem narodowościowym (żyje w nim 130 mniejszości narodowych), ekonomicznym (rozwinęty ciężki przemysł metalurgiczny, chemiczny), mentalnościowym, językowym (tereny rosyjskojęzyczne) (Cudak 2014, 400).

Warto zauważyć, że tylko jedna z wymienionych organizacji ma w swej nazwie oba omawiane człony, jest to Związek Polaków „Polonia” w Zaporoziu.

Polonijna społeczność tego terenu to przede wszystkim potomkowie przesiedleńców i zesłańców, którzy trafili tu wskutek polityki caratu rosyjskiego i polityki radzieckiej, emigracja zarobkowa z terenów Ukrainy za-

chodniej i Białorusi oraz przesiedleńcy z Kazachstanu i Polacy, którzy w wyniku różnych okoliczności znaleźli się w obwodzie zaporoskim. Powody zamieszkania badanego terenu przez Polaków nie są tematem tego artykułu – można je znaleźć np. u H. Krasowskiej (2012), L. Suchomłynowa (2008) i O. Pavliuk (2014).

Tabela 2. Stowarzyszenia polonijne zarejestrowane w obwodzie zaporoskim¹⁰

Nazwa stowarzyszenia	Rok powstania
Zaporoskie Obwodowe Stowarzyszenie Kultury Polskiej im. A. Mickiewicza (Zaporoże)	1992
Berdiańskie Polskie Kulturalno-Oświatowe Towarzystwo „Odrodzenie” (Berdiańsk)	1993
Związek Polaków „Polonia” (Zaporoże)	2005
Ukraińsko-Polskie Kulturalno-Oświatowe Stowarzyszenie Polaków „Polonia Melitopolszczyzny” (Mielitopol)	2006
Pozarządowa Organizacja Młodzieżowa „Towarzystwo Języka i Kultury Polskiej” (Zaporoże)	2007
Polskie Towarzystwo Narodowo-Kulturalne „Radość” we wsi Bohatyrowo (Bohatyrowo)	2010
Stowarzyszenie Kultury Polskiej im. Ojca Świętego Jana Pawła II (Zaporoże)	2013
Stowarzyszenie Kultury Polskiej im. H. Sienkiewicza w Energodarze (Energodar)	2015

Wśród społeczności polonijnej z opisywanego terenu zostały przeprowadzone rozmowy badawcze. Respondentami były osoby uczestniczące w spotkaniach polonijnych w grupie wiekowej 21–60 lat, o wykształceniu wyższym i niepełnym wyższym, zamieszkałe w Zaporozżu. Badania miały formę ankietową oraz wywiadu i odbywały się w latach 2014–2015. Respondentom przedstawiono następujący zestaw pytań:

1. Czy ma Pani/Pan udokumentowane polskie pochodzenie?
2. Jeżeli nie, to skąd Pani/Pan wie, jakiej jest Pani/Pan narodowości?
3. Jakiego jest Pani/Pan wyznania? Czy jest Pani praktykująca/Pan praktykujący?

¹⁰ Spis obejmuje wyłącznie organizacje zarejestrowane; w ciągu ostatnich kilku lat powstało jeszcze kilka organizacji, które do dziś nie spełniły wymogów formalnych w zakresie rejestracji swej działalności.

4. Jakim językiem porozumiewa się Pani/Pan w domu?
5. Jakie są powody Pani/Pana zainteresowania polską kulturą?
6. Czy była Pani/był Pan w Polsce? Czy ma Pani/Pan w Polsce krewnych?
7. Czy wie Pani/Pan, jakie są Pani/Pana korzenie, skąd pochodzą Pani/Pana przodkowie (dziadek, pradziadek)?

Ogólna liczba respondentów: 136 osób. Odpowiedzi na postawione pytania przedstawiają się następująco:

1. Udokumentowane polskie korzenie: 57 osób (w tym 39 posiada Kartę Polaka). Trzeba zaznaczyć, że wśród tych osób nie było nikogo z niemieszanej rodziny; 15 osób przyznało, że jedno z rodziców jest Polakiem, w odniesieniu do pozostałych osób Polakami byli dziadkowie albo pradziadkowie. Z 57 osób tylko 5 osób podało narodowość polską (choć 39 osób posiada Kartę Polaka, a tym samym deklaruje przynależność do narodu polskiego), 11 osób zadeklarowało narodowość polsko-ukraińską, 17 osób – ukraińską, a 6 osób – rosyjską.
2. Nieudokumentowane polskie korzenie zadeklarowało 30 osób, które jako informacje, skąd wiedzą o swoich korzeniach, podały następujące powody: mam polskie nazwisko, babcia (mama) miała polskie imię, mówili o tym dziadkowie, mam stare polskie książki w domu, mam krewnych w Polsce. Z tych 30 osób narodowość polsko-ukraińską podały 4 osoby, ukraińską – 21 osób, rosyjską – 5 osób.
3. Pozostali badani to 49 osób. Wśród nich 39 osób zadeklarowało narodowość ukraińską, 10 osób – rosyjską.
4. Wyznanie: ze 136 osób 71 to ludzie ochrzczeni w prawosławiu; 26 osób to ateści, 12 osób nie wie, czy zostało ochrzczone; 4 osoby są wyznania katolickiego; 23 – innego niż katolickie. Spośród rozmówców za osoby praktykujące uważa się zaledwie 30 osób; do świątyni nigdy nie chodzi 46 osób. Pozostali respondenci napisali, że są w świątyni kilka razy w roku.
5. Język używany w warunkach domowych: ze 136 osób 25 osób podało tylko język ukraiński; 75 osób – tylko język rosyjski; ukraiński i rosyjski – 32 osoby; ukraiński, rosyjski i polski – 4 osoby.
6. Powody zainteresowania polską kulturą: 100% ankietowanych podało chęć posiadania Karty Polaka, a zwłaszcza możliwości korzysta-

nia z przywilejów, jakie daje jej posiadanie: szansa wyjazdu do pracy, na studia, w podróż. 40% respondentów zapowiedziało, że chce uczestniczyć w polskich wydarzeniach kulturalnych, 20% podało, że lubi polską kinematografię i literaturę.

7. Na pytanie: „Czy była Pani/był Pan w Polsce?” twierdząco odpowiedziało 35% ankietowanych. Posiadanie krewnych w Polsce potwierdziło 12% badanych. 7% powiedziało, że nie wie dokładnie, gdzie mieszka ich rodzina; 3% – że wie, ale nie kontaktuje się z nimi; 5% zadeklarowało, że kontaktuje się często.
8. Na pytanie o pochodzenie przodków 60% ankietowanych odpowiedziało, skąd pochodzą rodzice; 20% – skąd pochodzą dziadkowie (przeważnie są to dziadkowie z jednej strony – ojca lub matki); 10% podaje dalszą rodzinę, 10% w ogóle nie zna swoich przodków. Swoje korzenie lokują na Białorusi i Żytomierszczyźnie (20%) albo na wschodzie Ukrainy.

Jak wynika z analizowanych ankiet, poglądy tożsamościowe respondentów z badanego środowiska polonijnego są dosyć płynne, w większości nie zawierają podkreślenia swojej przynależności do określonej grupy etnicznej. Ankietowani czują jednak potrzebę odnalezienia własnych korzeni, a ich polskość ma odrębny charakter. Mają poczucie przynależności do różnych grup i brak poczucia zakorzenienia, brak wiedzy o swoich przodkach. Te czynniki są bardzo istotnym warunkiem poczucia tożsamości. Poza tym nie można zapominać, że analiza objęła tereny poradzieckie, pogranicza wielokulturowe, gdzie odzyskanie swej tożsamości i przynależności do grupy narodowościowej stało się możliwe dopiero po odzyskaniu przez Ukrainę niepodległości. Miało to znaczny wpływ na losy i sytuację mniejszości narodowych. Warunki demokratyczne oraz wzajemna tolerancja dały możliwości do konstytuowania się wspólnego uniwersum kulturowego, z którego powoli wyrasta nowa tożsamość. Globalizacja kultury jest powodem przenikania się i wpływów różnych kultur etnicznych. Członkowie danej grupy pragną mieć świadomość swojej odrębności, chcą odczuwać z niej dumę. W czasach globalizacji jednostka sama może wybrać swą identyfikację, wymiary ocen wartościujących. Grzegorz Babiński pisze: „korelaty kulturowe zbiorowości etnicznej stają się bardziej kwestią wyboru i identyfikacji z nimi niż przyjmo-

wanym, obiektywnym dziedzictwem kulturowym” (Babiński 2005, 103). Tożsamość buduje się na nowych relacjach pomiędzy grupami etnicznymi. Zarówno jednostka, jak i grupa społeczna starają się zrealizować swoje cele, które się urzeczywistniają poprzez aktywny udział w różnych formach działalności kulturalnej w stowarzyszeniach polonijnych. W pogorszających się warunkach ekonomicznych i politycznych Ukrainy, w poszukiwaniu wsparcia (w tym również tego o podłożu emocjonalnym) i odpowiedzi na pytanie „Kim jestem?”, formuje się tożsamość. Powstają swoiste etnokrajobrazy, w których tożsamość jest odtwarzana w ten sposób, iż jest ona nasycona nowymi symbolami na nowym terenie i wartościami zastanej tam kultury rodzimej i kultur innych mniejszości. Określenie *Polonia* nabiera nieco innego znaczenia: nieistotny jest kraj pochodzenia przodków, bo wskutek wydarzeń politycznych utracone zostały język i łączność pokoleniowa, a związek z Polską jest nadal poszukiwany. Dążenie do odnalezienia tożsamości wiąże się nie tylko z chęcią odzyskania swej odrębności, ale i z różnymi oczekiwaniami w stosunku do Rzeczypospolitej. Wydaje się zatem, że termin *Polonia* jest adekwatny do określania środowiska Polaków na Ukrainie południowo-wschodniej, chociażby ze względu na to, że oni sami określają siebie w ten sposób, będąc w trakcie poszukiwania swej tożsamości.

BIBLIOGRAFIA

- Babiński G., 2005, *Tożsamość na pograniczach*, w: Budakowska E., red., *Tożsamość bez granic. Współczesne wyzwania*, Warszawa: Wyd. UW.
- Boksański Z., 2007, *Tożsamości zbiorowe*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Chodubski A., 1992, *Emigracja jako zjawisko polityczne*, w: „Zeszyty Naukowe Uniwersytetu Gdańskiego. Nauki Polityczne”, nr 11.
- Cudak R., red., 2014, *Literatura polska w świecie. Mapowanie, opisy, interpretacje*, t. V, Katowice: Wyd. UŚ.
- Dubisz S., 2001, *Język polski poza granicami kraju*, Opole: Wyd. UO.
- Dyoniziak R., Mikułowski-Pomorski J., Pucek Z., 1980, *Współczesne społeczeństwo polskie. Wstęp do socjologii*, Warszawa: PWN.
- Gellner E., 1991, *Narody i nacjonalizm*, Warszawa: Wyd. Difin.
- Grzybowski K., 1977, *Ojczyzna, naród, państwo*, Warszawa: PIW.

- Kłoskowska A., 1996, *Tożsamości i identyfikacja narodowa w perspektywie historycznej i psychologicznej*, w: „Kultura i Społeczeństwo”, nr 3.
- Kłoskowska A., 1992, *Kultury narodowe u korzeni*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Krasowska H., 2012, *Mniejszość polska na południowo-wschodniej Ukrainie*, Warszawa: Wyd. SOW.
- Markowski A., red., 2005, *Wielki słownik wyrazów obcych*, Warszawa: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Miodunka W., 1990, *Wstęp do języka polskiego w świecie*, Warszawa–Kraków: Wydawnictwo Naukowe PWN.
- Pawliuk O., 2014, *Losy c.d.*, Zaporozże: Wyd. Дике поле.
- Suchomłynow L.O., red., 2008, *Kresy południowo-wschodnie: dwie perspektywy. Fenomen pograniczy kulturowych: współczesne tendencje*, Donieck: „Ноулідж” Донецьке відділення.
- Szymczak M., red; 1978–1981, *Słownik języka polskiego*, Warszawa: PWN.
- Tambor J., 1998, *Sytuacja języka polskiego na Zaolziu*, w: Mazur J., red., *Promocja języka i kultury polskiej w świecie*, Lublin: Wyd. UMCS.

NETOGRAFIA

- <http://www.polskiinternet.com/poland/polonialiczba.shtml> [dostęp: 20.06.2016].
- <http://encyklopedia.pwn.pl/haslo/Polonia-emigracja-i-Polacy-w-swiecie;3959692.html> [dostęp: 20.06.2016].
- <https://pl.wikipedia.org/wiki/Polonia> [dostęp: 20.06.2016].
- <http://www.pol.org.pl/organizacje-polskie/lista-organizacji-u> [dostęp: 20.06.2016].

Olga Pavliuk

REGARDING THE TERM *POLONIA* – CONSIDERATIONS CONCERNING IDENTITY

The article considers the Polish community in South-Eastern Ukraine and the analysis of the term *Polonia*. The author attempts to answer questions: 1. Who is an individual? 2. Is the individual regarded as a Pole or as a representative of the Polish diaspora? 3. Is this term unequivocal nowadays? The Polish diaspora is an extremely interesting phenomenon and the aim of the research is to describe how Polish communities are regarded in the Ukraine, especially in the south-east. The Zaporizhia region serves as an example.

Keywords: identity, identification of an individual, community, integration, spiritual communication